

УДК 373.6: 004

О. Л. Морін, м. Київ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 8-9-х КЛАСІВ

Розкрито аспекти науково-методичного забезпечення допрофільної підготовки учнів 8-9-х класів (на прикладі підготовки учнів до вибору технологічного напрямку профільного навчання).

Ключові слова: *учні 8-9-х класів, вибір профілю навчання, технологічний напрям профільного навчання.*

Проблема підготовки учнів 8-9-х класів до вибору профілю навчання в старшій школі актуалізована нормативними документами держави в галузі освіти (Закон України «Про освіту»; Закон України «Про загальну середню освіту»; Концепція профільного навчання в старшій школі та інші), які передбачають запровадження допрофільної підготовки та профільного навчання старшокласників.

Але на жаль до сьогодні існує протиріччя між попитом педагогічної практики у налагодженні системи допрофільної підготовки учнів основної школи і існуючим станом науково-методичного забезпечення цієї системи. Для розв'язання означеного протиріччя необхідно вирішити наступні завдання — уточнити сутність, структуру, розробити критерії, показники та рівні сформованості готовності учнів 8-9-х класів до вибору напрямку профільного навчання, підібрати діагностичний інструментарій для їх дослідження, обґрунтувати зміст та педагогічні засоби підготовки учнів 8-9-х класів до вибору напрямку профільного навчання у старшій школі.

Теоретико-методологічну основу допрофільної підготовки учнів складають наукові праці, які формують психолого-педагогічні та методичні основи профільного навчання (П. Лернер, Г. Логінова, В. Огнев'юк, Ю. Рассадкін, Л. Філатова, Н. Харитонов та ін.), зміст допрофільної підготовки учнів в основній школі і засади вибору ними профілю навчання (О. Алесьева, І. Артюхова, Е. Аршанський, Н. Ладнушкіна, Л. Липова, Е. Мороз, О. Петунін, А. Пінський Л. Серебренников, Г. Тахтамишева та ін.), ор-

ганізаційні аспекти профілізації навчального процесу у старшій школі (Г. Балл, О. Бугайова, М. Гузик, Т. Захарова, О. Кабардін, О. Корсакова, І. Лікарчук, В. Мадзігон, Н. Ничкало, Ю. Пархомець, Л. Покроєва, П. Сікорський Н. Шиян та ін.), науково-методичне забезпечення профільного навчання (Н. Аніскіна Н. Бібік, М. Бурда, Р. Вдовиченко, Т. Козлова, В. Максимова, Є. Полат та ін.); кадрове забезпечення профільного навчання (В. Блінова, С. Вольянська, В. Дивак, Н. Десятниченко, І. Жерносек, Є. Соф'янець, Л. Таруніна, І. Чечель та ін.), особистісно-орієнтованого підходу у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи (І. Бех, О. Киричук, О. Коберник, Г. Костюк, К. Платонов, В. Сухомлинський, М. Ярмаченко).

Нормативною базою для вирішення проблеми вибору учня-ми 8-9-х класів напряму профільного навчання є: Закон України «Про освіту»; Закон України «Про загальну середню освіту»; Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст.; Державний стандарт базової і повної середньої освіти; Державний стандарт освітньої галузі «Технології», Концепція профільного навчання в старшій школі; наказ МОН України «Про затвердження Типових навчальних планів для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (№ 306 від 20.05.2003 р.); Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення» (№ 842 від 17.09.2008 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань професійної орієнтації населення» (№ 28 від 21.01.2009 р.).

Означені вище нормативні документи за рахунок змін у меті, змісті, структурі та організації навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, передбачають запровадження системи допрофільної підготовки учнів, яка має здійснюватися з метою сприяння процесу формування готовності учнів 8-9-х класів до вибору профілю навчання в старшій школі як основи їхнього майбутнього професійного самовизначення.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, розгляд стану розв'язання проблеми науково-методичного забезпечення профільного самовизначення учнів основної школи в сучасній педагогічній практиці дозволяють стверджувати, що організація системи підготовки учнів 8-9-х класів до вибору профілю навчання є

недостатньо дослідженою проблемою. Відкритими залишаються питання формування технології її практичної реалізації.

Усе вище сказане визначило мету запропонованої статті — розгляд аспектів науково-методичного забезпечення допрофільної підготовки учнів 8-9-х класів (на прикладі підготовки учнів до вибору технологічного напрямку профільного навчання).

На протязі 2008-2010 рр. лабораторією трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання АПН України відбувалася дослідно-експериментальна робота на тему «Науково-методичні засади підготовки учнів 8-9-х класів до вибору напрямку профільного навчання у старшій школі». Результатом діяльності лабораторії є вивчення й узагальнення педагогічного досвіду із зазначеної проблеми. Це дозволило уточнити зміст й педагогічні засоби підготовки учнів 8-9-х класів до вибору напрямку профільного навчання у старшій школі на основі яких було розроблено методика формування готовності учнів основної школи до профільного самовизначення.

Спираючись на отримані результати дослідження було сформульовано поняття готовності учня 8-9-х класів до вибору профілю навчання і визначено його як особистісне новоутворення, яке формується у процесі цілеспрямованого педагогічного впливу й забезпечує узгодження учнем знань про зміст і структуру профільного навчання і їх вимоги до людини (Образ «Я — у світі професій») зі сформованими та усвідомленими ним в процесі розвитку можливостями та потребами (образ «Я») [2, с. 12].

Структуру означеного новоутворення складають когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти (рис. 1).

Когнітивний компонент характеризує ступінь усвідомленості учнем власних індивідуальні особливості, знання вимог і змісту обраного навчального профілю а також самооцінку індивідуальної освітньої траєкторії. Критеріями когнітивного компоненту є глибина і міцність знань.

Емоційно-мотиваційний компонент утворюють сукупність мотивів вибору учнем відповідного профілю навчання в старшій школі, які обумовлюють емоційну привабливість для нього профілюючих навчальних предметів і його дієвий інтерес до їхнього опанування. Критеріями емоційно-мотиваційного компоненту є дієвість інтересів, сформованість мотивів і змістовність ціннісних орієнтацій.

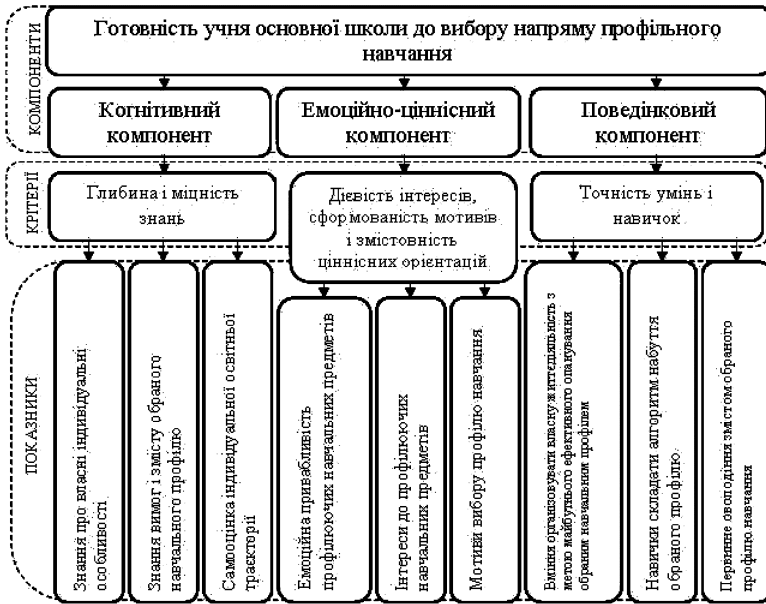

Рис. 1. Структура готовності учнів 8-9-х класів до вибору напрямку профільного навчання у старшій школі

Практичний компонент складає комплекс вмінь учня організувати власну урочну і позаурочну навчально-практичну діяльність, наявність навичок складання ним алгоритму набуття обраного профілю, а також первинне оволодіння змістом обраного профілю навчання. Критеріями практичного компоненту є точність умінь і навичок.

Визначені вище компоненти і критерії означеного новоутворення дозволяють окреслити показники сформованості готовності учнів 8-9-х класів до вибору профілю навчання:

1. Рівень знань учня про власні індивідуальні особливості, які виявляються у ступені адекватності самооцінки відповідності вимогам профільної освіти до особистості, а також сформованості вмінь об'єктивно й критично оцінювати результати власної практичної діяльності у відповідній предметній сфері.

2. Рівень знань учня про зміст обраного навчального профілю, які виявляються у усвідомленості ним специфічних особ-

ливостей відповідного напрямку профільного навчання, ступені обізнаності із системою професійної представленості відповідної галузі на сучасному ринку праці та специфікою професійної діяльності людини у цій сфері.

3. Самооцінка індивідуальної освітньої траєкторії, яка виявляється у ступені сформованості уявлень учня про структуру можливої освіти в старшій школі та закладах вищого чи спеціального професійного навчання, сформованості вмінь аналізувати власний почуттєвий досвід, з'ясувати чинники його виникнення, а також здатність усвідомлювати зв'язок отриманих результатів діяльності з характером переживань, що її супроводжували.

4. Емоційна привабливість для учня профілюючих навчальних предметів, яка виявляється у сформованому позитивному ставленні до вивчення відповідного циклу споріднених предметів.

5. Інтерес учня до профілюючих навчальних предметів, який виявляється у сформованій дієвій зацікавленості у вивченні певного предмета.

6. Мотиви вибору учнем відповідного профілю навчання, який є свідченням усвідомленості ним цього вибору. В основі цих мотивів лежать потреби, які тісно пов'язані з новою ситуацією для учня — переходом до старшої школи.

7. Вміння учня організувати власну урочну і позаурочну навчально-практичну діяльність, яке виявляється у особливостях організації ним власної життєдіяльності з метою ефективного опанування у майбутньому обраним навчальним профілем.

8. Наявність навичок складання алгоритму набуття обраного профілю та плану особистого професійного старту після закінчення школи.

9. Первинне оволодіння змістом обраного профілю навчання, яке виявляється у ступені прояву учнем самостійності, наполегливості в процесі навчально-практичної діяльності на уроках відповідного циклу, прояві вольової активності у процесі подолання виникаючих труднощів на уроках відповідного циклу, прагненні до творчої самореалізації у відповідній сфері, а також наявності продуктивних особистісних надбань діяльності на заняттях з предметів відповідного циклу.

Спираючись на визначені компоненти, критерії і показники готовності учнів 8-9-х класів до вибору профілю навчання можна

запропонувати наступні рівні сформованості означеного новоутворення:

Високий рівень. Профілюючі навчальні предмети мають емоційну привабливість для учня, він виявляє стійкий інтерес до предметів, які складають основу відповідного профілю, чітко усвідомлює мотиви вибору відповідного профілю навчання у старшій школі, володіє знаннями про власні індивідуальні особливості, знає вимоги і основи змісту обраного навчального профілю, адекватно оцінює і співвідносить індивідуальні особливості з бажаною власною освітньою траєкторією, має високий рівень знань щодо основ обраного профілю навчання, вміє організувати власну життєдіяльність з метою майбутнього ефективного опанування обраним навчальним профілем, володіє навичками складання алгоритму набуття обраного профілю.

Середній рівень. Профілюючі навчальні предмети мають ситуативну емоційну привабливість для учня, він виявляє частковий інтерес до предметів, які складають основу відповідного профілю, недостатньо усвідомлює причину вибору відповідного профілю навчання, має часткові відомості про власні індивідуальні особливості, не в повній мірі знає вимоги і основи змісту обраного навчального профілю, адекватно оцінює індивідуальні особливості але не співвідносить з власною освітньою траєкторією, знання про основи обраного профілю навчання несистемні, потребує підтримки батьків і педагогів в організації власної життєдіяльності для подальшого опанування відповідним навчальним профілем, має недостатньо сформовані навички побудови алгоритму набуття обраного профілю.

Низький рівень. Навчальні предмети профілюючого напрямку навчання не мають емоційної привабливості для учня, він не виявляє інтересу до предметів які складають основу відповідного профілю, не усвідомлює власні мотиви вибору відповідного профілю навчання, має обмежені, епізодичні відомості про власні індивідуальні особливості, має несистемні знання про вимоги і основи змісту обраного навчального профілю, частково оцінює індивідуальні особливості та не має бажання перевіряти ступінь співвідношення їх з власною освітньою траєкторією, у нього відсутні знання про основи обраного профілю навчання, не бажає сам організувати власну життєдіяльність для подальшого опа-

нування відповідним навчальним профілем та ігнорує сторонню допомогу, не може побудувати алгоритм набуття обраного профілю.

Отримані в процесі проведення лабораторією трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання АПН України науково-дослідної роботи результати дозволили сформулювати методiku підготовки учнів основної школи до вибору профілю навчання. Означена методика ґрунтується на твердженні щодо необхідності уведення у навчально-виховний процес курсу профільно-орієнтаційного спрямовання «Людина і світ професій» для учнів 8-9-х класів (програма отримала гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», лист № 1/11-6441 від 16.08.2007 р.). Зміст навчального курсу слугує системоутворюючою основою профільного орієнтування учнів основної школи і сприяє реалізації сукупності організаційно-педагогічних умов стосовно здійснення цілісної системи допрофільної підготовки, педагогічні засоби якої будуються на принципах особистісно-зорієнтованого виховання. В основі впровадження у педагогічну практику означених принципів покладено розуміння виховання як створення необхідних педагогічних умов для розвитку і реалізації особистісного потенціалу кожного учня [1, с. 11].

Під педагогічними засобами допрофільної підготовки можна розуміти відповідну навчально-практичну діяльність учнів основної школи, до якої вони залучаються з метою підвищення ефективності розв'язання проблеми вибору ними напряму профільного навчання в старшій школі. Тобто педагогічні засоби є інструментарієм для впровадження відповідним чином організованої урочної та позаурочної навчально-практичної діяльності учнів, яка за рахунок змін у змісті й організації навчально-виховного процесу створює умови для їхньої допрофільної підготовки [3, с. 310-311].

До основних педагогічних засобів такої підготовки, на нашу думку, крім навчального курсу «Людина і світ професій», можна віднести — надання учням розгорнутої інформації про кожен напрям профільного навчання; пропедевтичні курси профільно-орієнтаційного спрямування; предметні тижні; суспільно-корисну діяльність учнів; профільні проби; профільну діагностику і консультацію.

Стисло охарактеризуємо кожен з означених засобів (на прикладі орієнтації учнів до вибору технологічного напрямку профільного навчання):

1) Профільно-орієнтаційна інформація має розкривати мету технологічного напрямку профільного навчання загалом, його змістове наповнення, містити відомості про основні навчальні профілі цього напрямку, відомості про індивідуально-психологічні особливості учнів, які обирають технологічний напрям профільного навчання, вимоги цього напрямку до навчальних досягнень учня, зв'язок між технологічним напрямком профільного навчання й визначеними сферами професійної діяльності людини.

2) Пропедевтичні курси за вибором, предметні і профорієнтаційні факультативи спрямовані на розширення й поглиблення знань учнів з предметів технологічного циклу (інформатика, математика, трудове навчання, технології тощо), і сприяння розвитку інтересу до відповідних галузей науки і техніки.

У процесі проведення предметних і профорієнтаційних факультативів, гуртків науково-технічного напрямку відбувається ґрунтовне ознайомлення учнів з такими визначальними для технологічного напрямку поняттями, як людина у технічному середовищі, технологічна діяльність людини, соціально-професійне орієнтування людини на ринку праці, графічна культура людини, людина та інформаційна діяльність (основи інформаційних технологій), проектна діяльність людини у сфері матеріальної культури.

3) Предметні тижні, складовими яких є відкриті уроки з предметів технологічного циклу, конкурси, вікторини та брейн-ринги з профілюючих навчальних предметів, рольові й імітаційні ігри, екскурсії до інших навчальних закладів, конкурси стіннівок тощо.

При проведенні предметних тижнів можуть організовуватися зустрічі зі старшокласниками, які опановують один з профілів технологічного напрямку чи випускниками школи, які обрали професії типу «людина-техніка» і такі сфери професійної діяльності як: технічна, технологічна, транспортна, комп'ютерно-інформаційна, виробнича, дизайнерська тощо.

4) Профільні проби, в процесі виконання яких перед учнями виникає необхідність застосування знань відповідного циклу

споріднених навчальних предметів, а результатом стає обов'язкове створення матеріального чи інформаційного продукту, який має прикладне значення і спрямований на його практичне застосування у навчальному процесі. Визначальною формою для проведення профільних проб може бути метод проектів. Якісні характеристики створеного в процесі реалізації проектів продукту і освітній рейтинг учня, тобто рівень навчальних досягнень в процесі урочної та позаурочної навчально-практичної діяльності можуть свідчити про його готовність до опанування відповідним профілем технологічного напрямку.

5) Суспільно-корисна діяльність, яка передбачає допомогу учнів у забезпеченні технічної сторони демонстрацій явищ і процесів, що розглядаються на уроках технологічного циклу засобами комп'ютерної техніки, підготовку інформаційного і наочного матеріалів до уроків, пошук необхідної інформації з використанням мережі Інтернет.

6) Профільна діагностика, яка призначена для визначення інтересів і схильностей учнів, виявлення провідних мотивів вибору відповідного профілю технологічного напрямку навчання в старшій школі.

7) Профільна консультація, яка має на меті допомогти учням у виборі профілю навчання з урахуванням результатів попередньої проведеної профільної діагностики та профільних проб, що у майбутньому дозволить їх диференціювати у процесі формування профільних груп і класів. Вона сприяє встановленню оптимального співвідношення між прагненнями учня і його можливостями. В процесі консультування кожен учень має можливість самостійно визначити, яких особистих якостей потрібно набути й розвинути для успішного опанування обраним навчальним профілем та відповідно, яких якостей необхідно позбутися. В процесі профільної консультації відбувається побудова індивідуальних освітніх і професійних траєкторій кожного учня.

Підсумовуючи, зазначимо, соціально-економічна ситуація в країні визначається динамічно зростаючим попитом ринку праці на фахівців робітничих професій та працівників сфери інженерно-технічного спрямування. Тому вже сьогодні необхідно розгорнути підготовку молоді до вибору професії у виробничій сфері. Першим кроком на цьому шляху має стати орієнтуван-

ня учнів основної школи на вибір саме технологічного напрямку профільного навчання у старшій школі. Однак вирішення означеної проблеми можливе виключно через налагодження системи до профільної підготовки у загальноосвітній школі.

Змістовну складову системи допрофільної підготовки має забезпечити: уведення у навчально-виховний процес курсу профільно-орієнтаційного спрямування «Людина і світ професій» для учнів 8-9-х класів, надання учням розгорнутої інформації про кожен напрям профільного навчання, залучення до опанування пропедевтичними курсами, залучення до участі у підготовці і проведенні предметних тижнів, організація суспільно-корисної діяльності учнів, проведення профільних проб та кваліфікованої профільної діагностики і консультації.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. /І. Д. Бех. — К.: Либідь, 2006. — 272 с.
2. Мельник О.В. Принцип активного професійного орієнтування учнів/Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр./О.В. Мельник. — Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г., 2009. — Вип. 13., кн. 2. — С. 285.
3. Морін О.Л. Педагогічні засоби допрофільної підготовки учнів основної школи/Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр./О.Л. Морін. — Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г., 2009. — Вип. 13., кн. 2. — С. 308-316.

Раскрыты аспекты научно-методического обеспечения допрофильной подготовки учащихся 8-9-х классов (на примере выбора учащимися технологического направления профильного обучения).

Ключевые слова: учащиеся 8-9-х классов, выбор профиля обучения, технологическое направление профильного обучения.

In the article speech goes about scientifically-methodical aspects of preparation of students of 8-9 classes to a choice of a profile of the type teaching (on an example of a choice students of a technological direction of profile training).

Keywords: students of 8-9 classes, choice of teaching type, technological direction of the type teaching.